

DR. BALOGHNÉ ZSOLDOS JULIANNA
Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola
Debrecen

Néhány szó a tankönyvi illusztrációról

A tankönyvek megítélésekor tartalmi és formai ismérveket veszünk vizsgálat alá. A tartalomnak igényesen kell szolgálnia a nevelési-oktatási-képzési feladatokat. Erről a kérdésről gyakran és kimerítően szólnak az elemzések, méltatások. A taneszközök formájáról: kötés, papír, illusztráció, betűtípus, színnyomás - viszonylag kevesebb szó esik.

A tankönyvek formavilága pedig nem mellékes tényező. A formának szolgálnia kell a tartalmat. Kedvet kell ébresztenie a könyv kézbevételehez, örömet kell szerezni látványának, tapintásának. Ez a motiváció azonban csak egyik formai kívánalom. Igaz, az utóbbi időkig alig-alig feleltek meg ennek a taneszközök. Közvetlenebbül segíti a tartalmat a könyv külleme azáltal, hogy támasz az információ felfogásában, megértésében.

A modern gyártási technológia lehetővé tette a tankönyvek külsőnének gyökeres megváltozását. Különösképpen a kisiskolás könyvek tobzódnak a színekben, a képi megjelenítésben. Sok új tankönyv színpompás, fényes fedelű borítóval kápráztatja el a gyereket és a szülőt. Kísért a veszélye, hogy a forma tolakodóan a tartalom elé nyomul. Örülünk ennek a változásnak, vagy adjunk hangot aggodalmunknak? Sajnos, a kép és a színvilág áradata már-már feledteti a forma alapvető rendeltetését. Ez a sokszor öncélú túldíszítettség a tankönyveket hasonlatossá teszi a képeskönyvhöz, meséskönyvhöz. Lehet, hogy ezáltal szívesen kapja kézbe a kisgyerek őket, de elegendőnek ezt aligha tekinthetjük. A további funkció ugyanis megkérdőjelezhető. Mert más célú a képeskönyv, és más célú a tankönyv, mint ahogy más a szerepe a gyerek életében a játéknak, és más a tanulásnak. Mintha ez a szerepelkülönítés a tanítók számára se lenne egyértelmű. Természetesen kiemelkedő jelentősége van a játéknak a gyermek életében, de első osztálytól ki kell alakítani benne a feladat tudatot is, a munkavégzés köteleességét. Ez nem népszerű gondolat, pedig az életre nevelés, a társadalomban való majdani boldogulás ezt kívánja. Úgy gondoljuk, a tankönyv és a mesekönyv csalóka egybeemosása szintén nem lehet nevelési elv.

A tanulás elsődleges eszköze a nyelvi kódrendszer. Az életkorral előrehaladva a szóbeli nyelvi eszközök helyét az írott nyelvi kódok veszik át, legalábbis ezeknek kellene dominálniuk. A tankönyvből való tanulás hosszú évek alatt formálható kommunikációs és mentális képesség. A célszerű, ízléses, értelmezést segítő képeknek, ábráknak fontos szerepük van ebben a folyamatban. A túltengő képözön azonban félrevezeti a gyereket. És a pedagógusokat is. Míg a képeskönyv illusztrációja arra való, hogy a gyerek el tudja képzelni a rókát, az oroszlánt, a kacsalábon forgó kastélyt, addig az olvasókönyvnek már azt kellene elérnie, hogy a kiböngészett szóhoz felidéződjön a kisiskolás fejében az ábrázolt valóságélem. A nyelvi formához a belső képet magának kellene megteremtienie. Az olvasókönyvek szemkápráztató díszítettsége nemhogy segíti a képi fantázia működését, inkább ellenkező hatást fejt ki: lebénítja az egyébként aktív olvasó gyereket is; hisz készen kapja a figurát, a színt. A kisiskolásnak meg kellene dolgoznia az elolvasott szó, mondat, szöveg felfogásáért. Koncentrálnia kell, aktivizálnia kell emléképeit, élményeit. Nem szabad őt ettől megkímélni (megfosztani!), nem ezzel teszünk jót neki. Az elkényelmesített gondolkodású gyerek nehezen lesz képes könyvből tanulni. S még egy módszertani meggondolás: ugyanaz a céltévesztés látszik felsejleni a képek úlbujánzásával, ami a tanítói magyarázatok során kísért. Több évtizedes meggyőzés ellenére sok tanító alapos, gon-

dos magyarázattal egészíti ki az olvasókönyv szövegét, azt a képzetet keltve, hogy az ismeretek bővítése a célja a szövegek feldolgozásának. Az olvasókönyv rendeltetése pedig tisztán és világosan az, hogy ráébredjünk a kisiskolást arra, milyen nagyszerű szellemi kaland az ákombákom megfejlesztésével felfedezni a világ számos csodáját. Ez a felfedezés azonban nem a külső magyarázatokkal, nem is a képi kínálattal, hanem az olvasási képességfejlesztéssel és a nyelvi eszköztár gazdagításával érhető el.

SZABADYNE BÉKÉSI MAGDOLNA

Juhász Gyula Tanárképző Főiskola

Szeged

A gregorián énekről és tanításának jelentőségéről

Hazánk közép- és felsőfokú, többségében zenei intézményei sorra veszik fel az egyházzene önálló vagy kiegészítő szakként. Sőt az általános iskolai énekkönyv is tartalmaz gregoriánt és kanciót (1) is. Ezt a rövid írást azon kedves kollegák figyelmébe ajánlom, akik nem tudnak Dobszay tanár úr irányításával a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzene Tanszékének vagy Egyházzene Tanfolyamának képzésébe kapcsolódni.

A cikk tartalmának rendezése a következő:

1. A gregorián ének fogalma, elnevezése, tulajdonságai.
2. Miben különbözik a mai zenétől? Miért kell tanulni?
3. A gregorián ének fejlődéstörténete.

1. A gregorián a római egyház ősi, liturgikus, azaz istentiszteleti zenéje. Róma hangnemet, hangskálákat, különböző zenei formákat örökölt a görögöktől, zsidóktól és más keleti népektől, de ezt tartalommal, szellemmel és liturgiai inspirációval ő töltötte meg.

A szakirodalom különféle elnevezéseket használ. A gregorián éneket századokon át „cantilena romana”-nak hívták. Nevezik gregorián korálisnak is. Nevét a chorus szóból I. Nagy Szent Gergely pápától (2) veszi át, aki a hagyomány szerint véglegesen megszervezte a római liturgiát és a római énekiskolát. Chorus volt régen a szentély neve, ahol az énekkar is helyet foglalt. – Egyéb elnevezései még cantus planus (a franciában plain-chant), cantus firmus és cantus traditionális.

Tehát a gregorián ősi, általános, biblikus ének, így stílust is jelent. Együttal alapdallama az európai zenének. Gondoljunk csak a korabeli orgonairodalomra, részben még Bachéra is. Ebből indult el a protestáns egyházi ének is.

A gregorián az istentisztelet lényeges alkotórésze, ahol az ének szervesen bekapcsolódik a liturgiába, és maga is liturgiává, imádsággá válik. Így a gregorián ének is a liturgia sajátos tulajdonságait hordozza: szent, művészi és egyetemes. Szent, mivel a vallás szolgálatában áll, és semmiben sem közös a profán zenével. Egyetemes, mint maga az Egyház, mely minden néphez egyformán szól, és a kollektív érzés érvényesül benne, nem az egyéni. Művészi, örökértékű. Kb. 2000 év óta él. Ma sem tudunk felmutatni más olyan zenét, amely ennyi idő óta élő valóság maradt volna ritmus, hangnem, forma, történeti érték tekintetében. Nincs más dallam, mely ennyi ízlés- és korszakváltozás után is élne a nép ajkán. A klasszikus polifónia mesterei nagyrészt a gregoriánból merítik dallamkincsüket. Szabad ritmusa van. A természet szabadságával és ötletszerűségével változik benne a kettes és hármas ritmusjegyek sora, amelyek ismét kisebb vagy nagyobb hullámhegyekké vagy völgyekké csoportosulnak, és alkotják a könnyed, szabad hullámzást. Olyan természeti jelenség ez, mint a népdal. Nem a nyelvtani szóhangsúly határozza meg a ritmust, hanem a dallam. Efféle szabadritmus érvényesül a modern zenében is.